

РАЗВИТИЕ НА ПРОФЕСИОНАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ ДО 2025 Г. В КОНТЕКСТА НА ЕВРОПЕЙСКАТА ПРОГРАМА ЗА УМЕНИЯТА

Инж. Емилияна Димитрова

Резюме. Статията представя изискванията за развитие на ПОО до 2025 г. в светлината на Декларацията от Оснабрюк. Декларацията описва целите, които трябва да бъдат постигнати на европейско и национално равнище в следните области на развитие: устойчивост и високи постижения чрез качествено, приобщаващо и гъвкаво ПОО; създаване на нова култура на учене през целия живот – значение на ПОО и цифровизацията; устойчивост – зелена връзка в ПОО; Европейско пространство за образование и обучение и международно измерение на ПОО.

Ключови думи: професионално образование и обучение; нова култура на учене през целия живот; учене чрез работа; зелена икономика; иновации; предизвикателства, свързани с устойчивостта и цифровизацията; чиракуване; пропускливост между професионалните и академичните пътеки

Увод

Предизвикателствата пред развитието на професионалното образование и обучение са пряко свързани с възстановяването на икономиката след пандемията COVID-19, промените в климата и развитието на цифровите умения. За възстановяване и развитие на европейския пазар на труда след кризата от съществено значение са качествените възможности за учене през целия живот, стажовете и ученето в процеса на работа. Те могат да повишат устойчивостта на държавите по време на криза и да отговорят на цифровите и екологичните предизвикателства, като ги превърнат в движеща сила за развитие на икономиките в новите условия и в отговор на обществените потребности.

В подкрепа на развитието на професионалното образование и обучение до 2025 г. са и показателите приети с Европейската програма за уменията¹⁾ за постигане на устойчива конкурентоспособност, социална справедливост и издръжливост, според които процентът на възрастните с основни умения в

областта на цифровите умения трябва да се увеличи с 25%, на участващите в процес на обучение безработни възрастни – с 82%, а на възрастните, включени в процес на обучение за период от 12 месеца, следва да се увеличи с 32%. Препоръката на Съвета относно ПОО за постигане на устойчива конкурентоспособност, социална справедливост и устойчивост²⁾, в която са определени визията и стратегическите цели за развитие на ПОО, както и Програмата за уменията са в основата на Декларацията от Оснабрюк³⁾ относно ПОО като фактор за възстановяване и справедлив преход към цифрова и екологосъобразна икономика, подписана от министрите, отговарящи за професионалното образование и обучение на държавите членки, държавите кандидатки за членство в ЕС и държавите от ЕИП, европейските социални партньори и ЕК.

Принципите, на които се основава Декларацията от Оснабрюк, са социалният диалог на всички нива и с всички заинтересовани страни, както и споделяната отговорност за предоставянето актуални умения, търсени от пазара на труда. Не на последно място, основните принципи включват и подобряването на достъпа до качествено приобщаващо образование и обучение, подобряване на връзката между началното и продължаващото професионално образование и обучение на основата на политиката за ученето през целия живот.

В Декларацията от Оснабрюк са формирани четири средносрочни области, в които следва да се съсредоточат усилията в системата на ПОО за периода 2021 – 2025 година. За всяка от областите са формирани водещи цели на две нива – ниво ЕС и национално ниво.

1. Устойчивост и високи постижения чрез качествено, приобщаващо и гъвкаво ПОО.
2. Създаване на нова култура на учене през целия живот – значение на продължаващото професионално образование и обучение и цифровизацията.
3. Устойчивостта – зелената линия в осъществяването на ПОО.
4. Европейско пространство за образование и обучение и международно измерение на ПОО.

Устойчивост и високи постижения чрез качествено, приобщаващо и гъвкаво ПОО

Пандемията от COVID-19 постави пред обществото предизвикателства, свързани с ускоряване развитието на гъвкави системи за ПОО в държавите, които да способстват за развитие на иновациите, използването на изкуствения интелект и въвеждане на цифровото обучение за развитие на знания, умения и компетентности. Съвременните условия налагат две тенденции на развитие: комбинация от различни умения и квалификации и структурни промени в областта на ПОО. За запазване на пригодността за заетост от съществено значение ще са развиващата се цифровизация и преквалификацията, които да осигурят създаването на работни места, осигуряващи ефективни и качествени пазари

на труда, от една страна, а от друга – създаване на капацитет на институциите за ПОО с участието на заинтересованите страни. Развитие на институциите се свързва с подобряване на проходимостта между висшето образование (ВО) и ПОО, което да осигури по-широк достъп на ВО до пазара на труда, както и приравняването на ПОО към нива 5 – 8 по ЕКР, които са нива за ВО.

В тази област за развитие приетите краткосрочни цели за периода 2021 – 2025 г. са следните.

Ниво ЕС

– Насърчаване обмена на добри практики, свързани с иновационни реформи на политиките и високите достижения в ПОО с акцент върху устойчивостта на цифровизацията и по-тясно обвързване на началното ПОО с продължаващото образование.

– Развитие на центрове за високи постижения, като „иновативни инкубатори и екосистеми за умения“, които да обединяват ПОО, ВО и научните изследвания в определени сектори, както и да са в подкрепа на предприемачеството, цифровите умения и иновациите в ПОО.

Национално ниво

– Проучване на възможността за създаване на мрежи от доброволни експерти (пенсионирани или в творчески отпуск, ръководни кадри) за подпомагане на ПОО и чиракуването като част от Европейския алианс за чиракуване/професионална подготовка (EAfA)⁴⁾.

– Подкрепа за развитие на цифрова инфраструктура за целите на ПОО, включително чрез изкуствен интелект, технологии за разширена/виртуална реалност (AR/VR) и механизми за преподаване и учене с акцент върху отдалечените и селските райони.

– Прилагане на Европейската рамка за качествено и ефективно чиракуване за укрепване на ученето в процес на работа⁵⁾, както и засилване използването на качествено и приобщаващото чиракуване за подпомагане на прехода на уязвимите групи от училищно образование към работа и подобряване квалификационните нива на гражданите.

– Подобряване проходимостта между ПОО и ВО чрез засилено сътрудничество между тях и изследователските центрове за създаване на програми за професионално обучение и чиракуване на ниво 5 и по-високо по ЕКР.

– Разработване на системи за анализиране и прогнозиране на уменията на национално и регионално ниво, както и реализацията на завършилите ВО с цел навременно адаптиране на програмите за обучение.

Създаване на нова култура на учене през целия живот – значение на ПОО и цифровизацията

Развитието на техниката и технологията, и особено новите условия в резултат от пандемията наложиха промяна в профилите на професиите на осно-

вата на цифровия и екологосъобразен преход. Предизвикателствата пред ПОО на настоящия момент са свързани с осигуряване на неговата приспособимост към наложената обективност и приспособимостта му пазара на труда чрез високо качество, гъвкавост и проходимост на пътеките за обучение на основата на политиките за учене през целия живот. За постигане на съществени резултати и осмисляне на новите реалности от съществено значение е развитието на нова култура за учене през целия живот, която да е свързана с осмисляне ролята на професионалното ориентиране в новите политики за ПОО. Целите на професионалното ориентиране следва да са насочени към осмисляне потребностите не само на широкия кръг от целеви групи, но и на индивидуалните потребности, вкл. и тези на лицата от уязвимите групи, чрез правата им за обучение, използване на различни фондове, развитие на нови профили на професии и т.н. За постигане на тези цели е необходимо не само обединение на всички участници, отговорни за процеса на ПОО, но и включването им в широка информационна кампания като медиатори, за да се развитие култура за учене през целия живот.

Приетите краткосрочни цели за периода 2021 – 2025 г. в тази област са следните.

Ниво ЕС

– Разработване на опис на стратегиите и действията, значими за преквалификацията и повишаване на квалификацията в контекста на екологосъобразния и цифровия преход въз основа на проучвания в ЕС.

– По-нататъшно подобряване на прогнозирането на стратегически умения на равнище ЕС.

– Стартиране на подкрепа на Пакта за умения⁶⁾ чрез обединяване усилията на държавите членки и предприятията.

– Проучване на финансовите и нефинансовите стимули за началното и продължаващо ПОО, насочени към възрастните, и създаване на механизми за координация между различните политики както на национално, така и на регионално ниво за подпомагането им.

– Подобряване на европейската и националната статистика относно инвестициите в обучението на възрастни.

– Улесняване на мобилността за учене и работа в Европа чрез осигуряване на прозрачна и надеждна информация за уменията, възможности за учене и тенденциите на пазара на труда, вкл. и издаване на цифрови дипломи и сертификати, осигуряващи прозрачност, и признаване на квалификациите чрез платформата на „Европас“.

Национално ниво

– Разработване на национални стратегии за уменията и приобщаващото учене през целия живот с участието на всички заинтересовани страни на всички нива.

– Разработване на информационни стратегии за ползите от началното и продължаващото ПОО, насочени към изграждането на равнопоставено, справедливо и многообразно общество.

– Разработване на цифрови решения за обучение чрез разширяване на достъпа до продължаващо ПОО за получаване на пълна квалификация и нейното удостоверяване, без да се пренебрегва обучението на работното място.

– Подкрепа за свързване на националните платформи и бази данни в съответствие с Решението „Европас“⁽⁷⁾ и препоръката за ЕКР.

– Подкрепа на учители, обучители, наставници и преподаватели по ПОО, както и консултанти по професионално ориентиране чрез предоставяне на цифрови технологии и обучение за професионалното им усъвършенстване както в училище и в работна среда, така и във връзка с кариерното им израстване.

Устойчивостта – зелената линия в осъществяването на ПОО

Опазването на околната среда е в пряка връзка с развитието на обществото, а развитието на обществото е непосредствено свързано с цифровизацията. развитието на цифровизацията и опазването на околната среда подпомагат осигуряването на устойчивост на европейските икономики, а устойчивостта е хоризонтален проблем, в който се пресичат образованието, географското разпределение на работните места, професиите и търсенето на работна ръка. Връзката между цифровизацията и устойчивостта е от особено значение за развитието на ПОО и следва да бъде отразена в учебния процес по различни начини – развитие на среда с „отворен код“ и цифрова учебна среда, което ще направи образованието за устойчиво развитие по-достъпно не само в образованието и обучението, но и извън тях.

В тази област за развитие приетите краткосрочни цели за периода 2021–2025 г. са следните.

Ниво ЕС

– Насърчаване на инициативи в подкрепа на сътрудничество и обмен на знания между институциите за ПОО и доставчиците относно учебните методи, учебните програми, насоките, ученето в процеса на работа и осигуряването на качеството на предлаганите услуги в областта на екологосъобразните умения, като се използват европейски програми като „Еразъм“.

– Насърчаване споделянето на добри практики между учителите и обучителите в областта на ПОО по отношение на тенденциите и потребностите от умения, свързани със зелената икономика.

– Насърчаване на партньорствата за качествено и ефективно чиракуване, свързани със зелените технологии и професии, в рамките на Европейския алианс за професионална подготовка.

– Проучване на възможностите за постигане на неутралност по отношение на климата, на сътрудничеството чрез по-широко използване на видеоконфе-

ренции, вебинари и виртуални конференции с всички заинтересовани страни в областта на ПОО.

Национално ниво

– Създаване на стимули за екологизиране на програмите за ПОО, вкл. в областта на екологичните технологии и иновации, в областта на енергийната ефективност, кръговата икономика, осведомеността по въпросите на околната среда, устойчивото използване на учебни материали, цифровизацията с цел намаляване на въздействието върху климата и др..

– Определяне на подходящи за пазара на труда умения за екологосъобразния преход, които да бъдат включени в учебните програми на ПОО, включително развитие на основни умения във всички сектори и професии, както и специфични за сектора умения в сътрудничество със социалните партньори;

– Подкрепа за преподаватели и обучаващи, управленски екипи в доставчиците на ПОО, учителите и наставниците в предприятията, за да действат като разпространители на информация и медиатори за разширяване на цифровизацията и устойчивостта в рамките на предоставяните програми за обучение.

Европейско пространство за образование и обучение и международно измерение на ПОО

Поставената цел в Декларацията от Копенхаген образованието и обучението в Европа да се превърнат в световен еталон, както и глобализациите и демографските тенденции налагат модернизирани системи за ПОО, като основата за това е заложена в ЕКР и националните квалификационни рамки. През изминалите години мобилността в областта на ПОО значително се е увеличила, като над 1,5 млн. учещи и служители са се възползвали от програмата „Еразъм+“, а в условията на пандемията COVID-19 дистанционните форми на обучение, както и хибридната мобилност значително са се подобрили. Тези възможности са подпомогнали осигуряването на прозрачност на квалификациите и изграждането на доверие между компетентните органи, доставчиците на услугите и физическите лица, също така са осигурили и възможността да се прави информиран избор. Натрупаният опит от прилагането на европейските програми създава увереност за възможността чрез гъвкави и приобщаващи пътеки на обучение в различни държави да се придобие цяла квалификация както в началното ПОО, така и в продължаващото. Всичко това в бъдеще би подпомогнало трансграничната мобилност на квалифицираните работници и специалисти и тяхната пълноценна реализация на европейския пазар на труда. Натрупаният опит от прилагане на европейските политики и инструменти в областта на ПОО може да се популяризира, като „европейско пространство за образование и обучение“ и този опит да достигне до държави в други региони по света.

Приетите краткосрочни цели за периода 2021 – 2025 г. в тази област са следните.

Ниво ЕС

– Засилване на мобилността в областта на ПОО и признаване на учебните резултати в резултат от проведена мобилност.

– Проучване на възможности за структуриран транснационален обмен между заинтересованите страни в областта на ПОО – учители, обучители и представители на социалните партньори; оценка на потенциала на европейските инструменти, като EPALЕ, e-Twinning и „Европас“.

– По-нататъшно развитие на Европейското пространство за образование и обучение чрез сътрудничество между държавите членки и европейските социални партньори и осигуряване на информация за: мобилностите с учебна цел; квалификационните изисквания, свързани с предложения за работа навсякъде по всяко време.

– Повишаване привлекателността и имиджа на ПОО чрез подкрепа на национални екипи в конкурса EuroSkills, както и насърчаване на високите постижения в областта на ПОО в световните конкурси за умения WorldSkills.

– Засилване на сътрудничество с международни организации, като ОИСР, МОТ, ЮНЕСКО, Съвета на Европа, Световната банка и др., с акцент върху обща световна програма за ПОО – провеждане на общи световни конференции за ПОО, насърчаване обмена на добри практики за регионални иновации и т.н.

Национално ниво

– Подкрепа и улесняване мобилността на ПОО с акцент възрастните учащи се, вкл. чираци.

– Увеличаване процента на мобилност на учащите, на учителите и обучаващите, като се укрепват мерките за гарантиране на качеството и признаването на резултатите от обучението, както и насърчаване на по-дългите периоди на мобилност на учащите се и гарантиране, че стажовете за чиракуване са в съответствие с Европейската рамка за качествено и ефективното чиракуване.

– Разработване на стратегии за интернационализация на ПОО, укрепване на партньорства и включване на ангажименти за конкретни и целенасочени действия с всички заинтересовани страни в съответствие с национални или регионални изисквания.

– Насърчаване включването на межкултурни знания, умения и компетентности като част от изискванията за придобиването на квалификация в съответствие с рамката за ключовите компетентности.

– Засилване на сътрудничеството между държавите от ЕС при подготовката на национални екипи за международни конкурси като WorldSkills и EuroSkills.

На 26.02.2021 г. Съветът на ЕС прие резолюция относно стратегическата рамка за европейско сътрудничество в областта на образованието и обучението с оглед на Европейското пространство за образование и отвъд него (2021 – 2030 г.)⁸⁾. На основата на приетите документи на ЕС, посочени в Приложение

1 на тази резолюция, на основата на постигнатите вече резултати, както и при отчитане на определените краткосрочни области на въздействие в Декларацията от Оснабрюк с Резолюцията на Съвета е определена Стратегическата рамка за развитие на образованието и обучението до 2030 година.

С Протокол №13 от заседание, проведено на 24.02.2021 г. на Министерския съвет на Република България, е приета Стратегическа рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Р България (2021 – 2030)⁹⁾.

Съкращения

ЕС – Европейски съюз

ЕК – Европейска комисия

ЕИП – Европейско икономическо пространство

ПОО – Професионално образование и обучение

ВО – Висше образование

ЕКР – Европейска квалификационна рамка

EAfA (The European Alliance for Apprenticeships) – Европейски алианс за чиракуване(професионална подготовка)

AR/VR (augmented reality/virtual reality) – разширена реалност/виртуална реалност

EPALE (Electronic Platform for Adult Learning in Europe) – електронна платформа за обучение на възрастни в Европа

ОИСП (Organisation for Economic Co-operation and Development) – Организация за икономическо сътрудничество и развитие

MOT (International Labour Organization) – Международна организация на труда

ЮНЕСКО (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) – Организацията на обединените нации за образование, наука и култура

EuroSkills – Европейски състезания за умения

WorldSkills – Световни състезания за умения

БЕЛЕЖКИ

1. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1223&langId=en> (2.11.2020)
2. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/8e89305c37-11ea-811c-01aa75ed71a1/language-en> (2.11.2020)
3. https://www.navet.government.bg/bg/media/Osnabrueck_Declaration_EU2020.pdf
4. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1147&langId=bg&eventsId=1315>
5. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0502\(01\)&from=NL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0502(01)&from=NL)
6. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:4391827>

7. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:4391827>
8. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021G0226\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021G0226(01)&from=EN)
9. https://epale.ec.europa.eu/sites/default/files/strategicheska_ramka_za_obrazovaniето_obucheniето_i_ucheneto_v_republika_blgariya_2021_-_2030l.pdf

DEVELOPMENT OF VOCATIONAL EDUCATION AND TRAINING TO 2025 IN THE CONTEXT OF THE EUROPEAN SKILLS AGENDA

Abstract. The article presents the requirements for the development of vocational education and training until 2025 in the light of the Osnabruck Declaration. The Declaration describes the objectives to be achieved at European and national level in the following areas of development: resilience and excellence through quality, inclusive, and flexible vocational education and training; establishing a new lifelong learning culture – relevance of CVET and digitalisation; sustainability – a green link in VET European Education and Training Area and international dimension of vocational education and training.

Keywords: vocational education and training; new lifelong learning culture; work-based learning; green economy; innovation; sustainability and digitalization challenges; apprenticeships; permeability between vocational and academic pathways.

✉ **Mag. Eng. Emiliyana Dimitrova**

National expert for vocational education and training
Bulgaria

E-mail: emiliyana.dimitrova@gmail.com